

تحلیلی بر تعامل اجزای نظام برنامه‌ریزی و آماری در یک نظام آماری مطلوب

تألیف: نصرت ا... صالحی

چکیده

جهان با پشت سر گذاشتن جامعه صنعتی به جامعه فرا صنعتی که از خصوصیات عمده آن تحولات سریع در کلیه عرصه‌های فعالیت بشری و اشاعه سریع اطلاعات و تاثیرپذیری زندگی بشر از این پدیده می‌باشد گام نهاده است. امروزه در بسیاری از کشورها در عرصه‌هایی همانند تجارت، بازرگانی، اقتصاد، امور نظامی و ... کلیه فعالیتها با پشتیبانی شبکه‌های عظیم ارتباطی و اطلاعاتی مشکل از ماهواره‌ها، کابل‌های بافت نوری، انتقال دهنده‌های با سرعت بالا، رایانه‌ها و نرم‌افزارهای رایانه‌ای صورت می‌پذیرد. بطوریکه شاخص دسترسی و بهره‌گیری از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات عامل عمده تعیین‌کننده برتری جوامع نسبت به یکدیگر به حساب می‌آید. اشاعه سریع اطلاعات علاوه بر آنکه بر سیستمهای اجتماعی - اقتصادی تاثیر می‌گذارد، موجبات آگاهی همگان را از مسائل اجتماعی - اقتصادی فراهم آورده و نتایج این آگاهی زودتر احساس می‌گردد. نتیجه مهم آن این است که تصمیم‌گیران نسبت به گذشته در مواقع اضطراری زمان بسیار کمی را جهت تغییر عقیده و متوقف نمودن اقدامات خود در اختیار دارند، به علاوه مسائلی که از پیچیدگی و عدم اطمینان سرچشمه می‌گیرند همیشه در پیشاپیش تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای شکل دادن و اجرای سیاستهای توسعه ملی قرار دارند. آینده همیشه نامعلوم و سیستمهای اجتماعی - اقتصادی همیشه پیچیده است بهترین راهکار در اختیار، کاهش عدم اطمینان همیشگی از طریق افزایش درک کلیه جنبه‌های مسائلی است که درصدد حل آنان هستیم می‌باشد. بدیهی است که جهت درک و حل مسائل نیازمند به در اختیار

داشتن اطلاعات و آمار کاملی هستیم که مورد تفسیر و تحلیل قرار گرفته باشند. لذا نظام آماری ملی به عنوان جزئی از نظام اطلاعات ملی هر کشور بایستی دارای کارایی لازم باشد. به نحوی که قادر باشد در زمان مناسب اطلاعات و آمار صحیح و بهنگام و سازگار با مسائل پیش روی تصمیم گیران و برنامه ریزان را در اختیار آنان قرار دهد. این موضوع با همکاری تنگاتنگ اجزای نظام برنامه ریزی و آماری در جهت شناخت نیازهای آماری و کوشش در جهت تهیه آمار و اطلاعات سازگار با نیازها میسر می گردد. به هر صورت بایستی در نظر داشت منظور از تعامل بین اجرای نظام برنامه ریزی و آماری افزایش بروکراسی نبوده بلکه منظور برقراری مکانیسمی برای اطمینان از برقراری این تعامل می باشد. در غیر این صورت فرآیند تهیه و اجرای هر طرح آماری طولانی تر نیز می گردد و حتی ممکن است آمار زمانی در دسترس برنامه ریزان قرار گیرد که دیگر از زمان مورد نیاز آنان مدتها گذشته باشد. لذا از آنجا که نظام آمار ملی خود از مجموعه نظامهای کوچکتر و زیرنظامهای مربوط به بخشهای مختلف اجتماعی - اقتصادی تشکیل گردیده است زمانی دارای کارایی لازم است که این تعامل در زیر نظامهای آماری نیز وجود داشته باشد. در اینصورت است که می توان به پویایی نظام آماری ملی اطمینان داشت و از فعالیتهای آماری گسسته و بی ارتباط با یکدیگر جلوگیری نمود. در ادامه مقاله به بحث بیشتر در این زمینه خواهیم پرداخت.

مقدمه

در ارتباط با اهمیت آمار و اطلاعات در زندگی امروزه می توان به این نکته اشاره نمود که شاخص دسترسی و بهره گیری از اطلاعات مهمترین عامل تعیین کننده برتری جوامع و کشورها نسبت به یکدیگر محسوب می شود. بدین دلیل است که در جوامع پیشرفته بسیاری از فعالیتهای همانند بانکداری، تجارت، آموزش، اطلاع رسانی، امور نظامی و ... از پشتیبانی شبکه های عظیم ارتباطاتی و اطلاعاتی برخوردار است. بشر توانسته است با بهره گیری از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات حتی در عرصه های تولید و توزیع نیز بسیاری از هزینه ها را کاهش داده و با جلوگیری از خواب سرمایه به کاهش قیمت تمام شده کالا کمک نماید که در نتیجه رفاه و درآمد بیشتر را در پی دارد. شاخص تولید و بکارگیری اطلاعات در کلیه جوامع همانند سایر شاخصها یکسان نبود. و بایستی آنرا در طیف گسترده روشهای سنتی تا فرا صنعتی قرارداد. و هر یک از کشورها با توجه به منابعی که به امر دسترسی به اطلاعات اختصاصی می دهند و نظامند بودن فعالیتهای آنها در جایگاه خاصی قرار دارند.

از آنجا که آمار تحت عنوان زیر مجموعه ای از اطلاعات که از فرابری حقایق اندازه گیری شده کمی و کیفی حاصل می شود، نظام آماری ملی نیز خود زیر مجموعه نظام اطلاعات ملی محسوب می شود و از بسیاری از امکانات نظام اطلاعاتی نیز سود می برد. برای مثال ماهواره های منابع زمینی به کمک نظام آماری آمده و از طریق آن بسیاری از داده های زمینی از قبیل سطح زیر کاشت محصولات مختلف، مساحت جنگلها و مراتع و تغییرات آنها، منابع آبهای سطح الارضی، معادن و ... را جمع آوری و در اختیار بشر قرار می دهد. به علاوه از امکانات رایانه ای و مخابراتی می توان با ایجاد ارتباط دو طرفه جهت جمع آوری داده ها، بازبینی و استخراج هم زمان طرحهای بزرگ آماری استفاده نمود. لیکن شرط اساسی استفاده موفق از ابزارهای فوق مشخص نمودن دقیق نیازها و نظامند بودن فعالیتهای آماری است. این مهم بجز از طریق تعامل اجزای نظام برنامه ریزی و آماری در انتقال نیازهای آماری و

تحلیلی بر تعامل ... - گزیده مطالب آماری - ۵۶

تلاش در جهت بهره‌گیری از روشها و ابزارهای مختلف جهت پاسخگویی به نیازهای فوق در قالب یک نظام آماری منسجم ملی میسر نمی‌باشد. بهر صورت تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان جهت موفقیت در وظایف خویش مجبورند برای غلبه بر مشکلات تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی که عمدتاً عبارتند از الف: عدم اطمینان از آینده و ب: فشردگی زمان و مکان، به اطلاعات و آمار بهنگام، دقیق و سازگار از جنبه‌های مختلف مسائل اجتماعی - اقتصادی دسترسی داشته باشند، تا شاهد نتایج مطلوب تصمیم‌گیریهای خود باشند.

با توجه موارد یاد شده در ادامه موارد زیر به بحث گذاشته می‌شود:

- ۱- مشکلات تصمیم‌گیری
- ۲- اطلاعات و تصمیم‌گیری
- ۳- تعریف آمار و اطلاعات
- ۴- تعریف نظام (سیستم)
- ۵- تعامل و اجزای نظام برنامه‌ریزی و آمار در یک نظام آماری
- ۶- معرفی یک نظام آماری نمونه
- ۷- سخنی کوتاه از تاریخچه تولید آمار نوین در ایران
- ۸- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱- مشکلات تصمیم‌گیری:

به طور کلی مشکلات تصمیم‌گیری در دو زمینه موضوعی عمده قابل تقسیم بندی هستند.
الف: عدم اطمینان از آینده
ب: فشردگی زمان و مکان
موفقیت هر برنامه آماری بستگی به تأمین نیازهای اطلاعاتی مصرف کنندگان آن معینی تصمیم‌گیران جهت فائق آمدن بر مشکلات تصمیم‌گیری معینی عدم اطمینان به آینده و فشردگی زمان و مکان دارد:

الف: عدم از اطمینان از آینده

همانطور که تمام تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان می‌دانند و تجربه نموده‌اند عدم اطمینان حقیقت اجتناب ناپذیر زندگی می‌باشد. متأسفانه آینده همیشه نامعلوم و نظام اجتماعی - اقتصادی با کلیه جنبه‌های مرتبط با آن بسیار پیچیده و عملکرد آن نیز نامعلوم است.

به‌طور کلی تصمیم‌گیران در ارتباط، با آینده‌با سه‌زمینه عدم اطمینان‌زیر در ارتباط هستند.

۱- عدم اطمینان از ملاحظه وضع موجود و روندها در نظام اجتماعی - اقتصادی، زیرا که بطور قطع به دلیل پیچیدگی دانستن همه چیز درباره یک سیستم غیر ممکن و دانستن کلیه جنبه‌های مربوط به یک سیستم بسیار مشکل است

۲- عدم اطمینان در ارتباط با شرایط مطلوب و اینکه هر لحظه یک سیستم در چه موقعیتی بایستی قرار داشته باشد.

۳- بهترین راه پیشرفت از وضع موجود به وضعیت مطلوب نیز با عدم اطمینان همراه است.

ب: فشردگی زمان و مکان:

همانطور که گفته شد به دلیل ارتباطات پیشرفته آگاهی عمومی از سیاست‌گذاریهای جدید و دیگر تصمیمات و برنامه‌ریزی‌ها تقریباً آنی بود. لذا غالباً زمانی برای وقت‌گذرانی بر سر بررسی دقیق راههای قابل‌گزینش یا اجرای طرحها به صورت آزمایشی وجود ندارد.

همین پدیده یعنی ارتباطات پیشرفته نیز نوعی فشردگی مکانی را برای تصمیم‌گیران ایجاد می‌کند زیرا که آگاهی از آثار هر تصمیمی از نظر جغرافیایی بسیار وسیعتر از گذشته مستعد بخش شدن می‌باشد. این آگاهی چه به صورت طراحی شده و چه به شکل تصادفی از حدود مسئولیت آنی یک تصمیم‌گیر خاص فراتر می‌رود. گویی جهان کوچکتر شده دنیا در یک "روستای جهانی" فشرده شده است. فشردگی زمان و مکان برای تصمیم‌گیری دارای مفاهیم ضمنی از قبیل دقت، بهنگام بودن و مناسب بودن اطلاعات بطور عام و آمار بطور خاص می‌باشد. اطلاعات مناسب که در صورت نیاز آماده و در دسترس است بلافاصله مورد استفاده قرار می‌گیرد ولی چنانچه دقیقتر باشند مفیدتر خواهند بود. اطلاعاتی که بسیار دیر بدست آمده و یابی ارتباط با مسئله موجود باشند، با هر دو درجه‌ای از دقت بی‌فایده خواهند بود.

تحلیلی بر تعامل ... ————— گزیده مطالب آماری - ۵۶

۲- اطلاعات و تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری را می‌توان به فرآیندی مستمر و تناوبی در تشخیص مشکلات، تنظیم راه‌حلهای متفاوت، تحلیل راههای قابل‌گزینش، اتخاذ تصمیم، به اجرا در آوردن تصمیم، مشاهده نتایج و ارزیابی موقعیت و سپس ادامه دادن به حل مشکلات موجود تشبیه کرد. به هر صورت باید در نظر داشت در تمام مراحل از اطلاعات استفاده به عمل می‌آید و ممکن است مراحل اصلی براساس اطلاعات حاصل از اطلاعات مراحل بندی تکرار شود.

بطور کلی حوادث آینده خارج از کنترل تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان است ولی بطور قطع بر نتایج تصمیم‌گیریهایی آنها تأثیر می‌گذارد. بدین لحاظ در هر یک از مراحل تصمیم‌گیران به اطلاعات دقیق و بهنگام نیازمندند تا نتایج تصمیم‌گیریهای خود ارزیابی کنند. این نکته نیز قابل ذکر است که منابعی که ممکن است صرف تهیه دادهها و دیگر انواع اطلاعات گردد، خاصه در کشورهای در حال توسعه محدود می‌باشد. بنابراین تصمیم‌گیری در مورد تخصیص منابع بایستی براساس تهیه صرفاً اطلاعاتی که با موضوع و مسئله خاص در ارتباط است و یا با گروههایی از مسائل که رویاروی تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان قرار دارند به عمل آید. از آنجا که دستیابی به دقت کامل غیرممکن است، تصمیم‌گیران باید نقطه‌ای را که دقت بیشتر در رابطه با کاهش عدم اطمینان تصمیم‌گیری ارزش صرف هزینه حصول آن را ندارد تعیین نماید.

۳- تعریف آمار و اطلاعات

با توجه به گستردگی مفهوم اطلاعات تاکنون تعریف جامعی از آن ارائه نشده است گروهی آن را مترادف با دانش، آگاهی و بصیرت و خبر تعریف کرده‌اند و نمود کمی آن را آمار دانسته‌اند. عده‌ای دیگر اطلاعات و نمود کمی آن یعنی آمار را دانسته‌هایی می‌دانند که در تصمیم‌گیری به کار می‌رود و بدین ترتیب نوعی ارتباط متقابل میان تصمیم‌گیران و تولیدکنندگان اطلاعات آمار قائلند. منظور از اطلاعات در اینجا، دانشی است که جهت کاهش عدم اطمینان و یا به عبارت دیگر حمایت از تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. لذا اطلاعات در صورتی مفید است که بهنگام، دقیق، سازگار و مرتبط با مسئله مورد تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی باشد.

۴- تعریف نظام یا سیستم

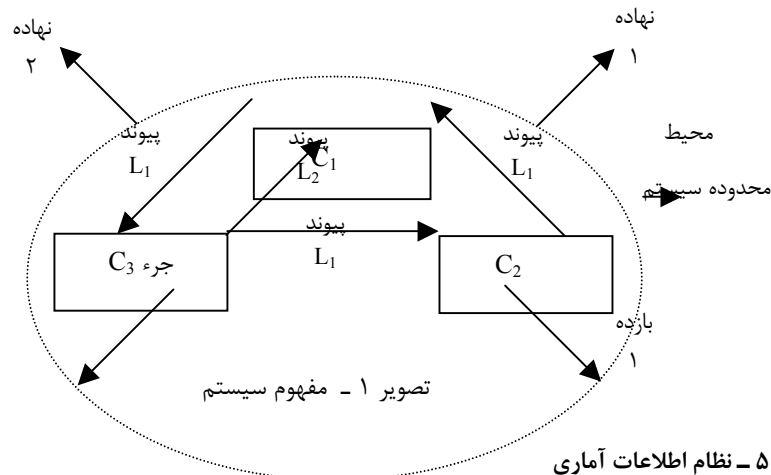
یک سیستم عبارت است از مجموعه‌ای از اهداف و یا فرآیندها به نام اجزاء که جهت انجام وظیفه و یا وظایفی مشخصی در عمل متقابل هستند، آثار متقابل که پیوندهایی جهت اتصال اجزاء می‌باشد در طول مسیر و با مکانیسم جریان مواد، انرژی و اطلاعات میان اجزاء به وقوع می‌پیوندد.

برای مثال تصویر ۱، یک سیستم ساده را با سه جزء و چهار پیوند و دو داده و دو نهاد نشان می‌دهد. ساختار یک سیستم بطور منحصر به فرد به وسیله اجزاء یا پیوندها تعریف می‌گردد و تغییر در هر یک از آنها تغییر در سیستم را نشان می‌دهد. آثار متقابل کلیدی که اجزاء را به یکدیگر مرتبط می‌سازند نیز در تصویر نشان داده شده است. براساس تعریفی که از سیستم ارائه شد، سیستم دارای اجزاء دیگری برای سایر نواحی برون مرزهای خود نمی‌باشد بنابراین دیگر نواحی به عنوان قسمتی از محیط سیستم در نظر گرفته می‌شود.

به علاوه سیستم را می‌توان در سطوح مختلف سازمانی با وابستگی به اهداف تعریف کرد، بنابراین آنچه که ممکن است در یک زمینه به عنوان یک سیستم محسوب شود می‌تواند فقط جزئی از یک وسیعتر با مقاصد دیگر

گزیده مطالب آماری - ۵۶ ————— تحلیلی بر تعامل ...

به حساب آید. و برعکس یک جز یک سیستم ممکن است به عنوان یک سیستم مستقل و با اجزاء مربوط به خود دیده شود.

۵ - نظام اطلاعات آماری

نظام اطلاعات آماری را می‌توان تحت دو عنوان فرآیندهای اجزاء یا ساختار و سازمانی معرفی کرد که وظیفه آن تدارک اطلاعات برای حمایت از تصمیم‌گیری در زمینه موضوعی خاص و برای تصمیم‌گیران خاص است. در صورتیکه آن را تحت عنوان فرآیند اجزاء معرفی نماییم شامل اجزاء زیر است:

الف - مفهومی نمودن ب - تعریف عملی مفاهیم ج - مشاهده و اندازه‌گیری د - تفسیر و تحلیل ه - تصمیم‌گیری و اجراء

در صورتیکه آن را از دیدگاه سازمانی بررسی نماییم شامل برنامه‌های آماری و تحلیلی، کارمندان، بابودجه و خدمات پشتیبانی محسوب می‌شود.

لازم به یادآوری است که در این قسمت منظور یک نظام آماری نمونه است و ممکن است نظام آماری ملی از دهها نظام آماری جداگانه با ارتباط پیوسته به وجود آمده باشد.

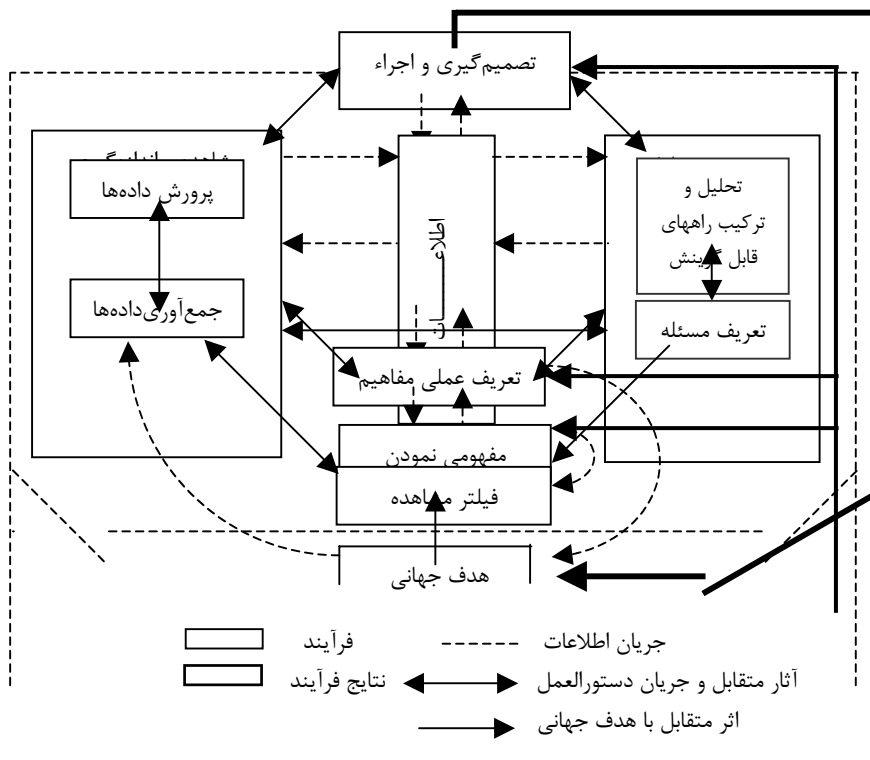
الف - نظام اطلاعات آماری از دیدگاه فرآیند اجزاء

همانطور که بیان شد یک نظام اطلاعات آماری از نظر فرآیند اجزاء شامل ۵ جزء (الف) مفهومی نمودن (ب) تعریف عملی مفاهیم (ج) مشاهده اندازه‌گیری (د) تفسیر و تحلیل (ه) تصمیم‌گیری و اجرا است. همانطور که در تصویر ۲ نشان داده شده است تصمیم‌گیری و اجرا جزئی از فرآیند تولید اطلاعات است و این تصمیم‌گیران هستند که تعیین‌کننده جنبه‌هایی از سیستم اجتماعی و اقتصادی هستند که توسط نظام اطلاعات آماری باید مورد اندازه‌گیری قرار گیرد.

برای مثال اگر در اثر رشد مستمر شهرنشینی زمینهای زراعی کاهش یابد، در نتیجه تولید و اشتغال در بخش کشاورزی کاهش پیدا خواهد کرد که در اثر کاهش درآمد نهایتاً سرمایه‌گذاری کاهش پیدا خواهد نمود و کاهش سرمایه‌گذاری خود منجر به کاهش تولید خواهد شد. تمامی این تغییرات در یک جهت یعنی در جهت کاهش می‌باشد حال تصمیم‌گیرنده خاص می‌خواهد با انجام اقداماتی اثر کاهش را تغییر دهد که یکی از اقدامات عمران اراضی کشاورزی می‌باشد.

گزیده مطالب آماری - ۵۶ ————— تحلیلی بر تعامل ...

در صورتیکه تصمیم‌گیرنده بخواهد نتایج توسعه شهرنشینی را بر سیستم اقتصادی بدانند ناچار به اختیار داشتنی اطلاعات و آمار از جنبه خاصی نظام اجتماعی - اقتصادی یعنی توسعه شهرنشینی و کاهش تولیدات کشاورزی است. پس تصمیم‌گیرنده است که تعیین می‌کند چه جنبه‌هایی از نظام اجتماعی - اقتصادی باید مورد اندازه‌گیری قرار بگیرد و از این به بعد در فرآیندهای دیگر نظام اطلاعات این جنبه‌ها مفهومی شده و به صورت عملی تعریف می‌شوند. لازم به یادآوری است که مفهومی نمودن روشن ابتدائی و غالباً ناخود آگاهانه‌ای است که طی آن افراد تصورات خود را از جهان واقعی شکل می‌دهند. مفاهیمی که بدین ترتیب بدست می‌آید غالباً مبهم و بد تعریف شده است. برای جمع‌آوری اطلاعاتی که برای تصمیم‌گیری مفید است به خصوص برای طراحی و اجرای فعالیتهای آماری و انجام عملیات معنی‌دار باید مفاهیم بطور عملی تعریف شود. برای مثال یک مزرعه، یک بهره‌برداری و یک قطعه زمینی دقیقاً چیست و چگونه و با چه واحدی بایستی اندازه‌گیری شود. مفاهیم اولیه همراه با تعریف عملی آن تبدیل به چارچوب مفهومی خاصی می‌شود که صافی یا فیلتر مشاهده سیستم اجتماعی - اقتصادی را برای این موضوع خاص نشان می‌دهد.

تصویر ۲ - یک سیستم پویای اطلاعات

تحلیلی بر تعامل ... ————— گزیده مطالب آماری - ۵۶

ماخذ - سازمان جهانی خواربار و کشاورزی ... (۱۹۹۰) آمار خواربار و کشاورزی در متن نظام اطلاعات ملی
(مترجم نصرت ا... صالحی، مرکز آمار ایران) تهران

گزیده مطالب آماری - ۵۶ _____ تحلیلی بر تعامل ...

همانطور که در تصویر شماره ۲ نشان داده می‌شود فرآیند تصمیم‌گیری و اجرا و در فرآیند مشاهده اندازه‌گیری و تفسیر و تحلیل دارای اثر متقابل می‌باشد، در فرآیند تفسیر و تحلیل هرگونه آگاهی از نوع مغایرت میان شرایط حقیقی و شرایط مطلوب شروع تعریف مسئله می‌باشد، که طی آن مرزها و حدود یک مورد سیاست‌گذاری خاص به وضوح مشخص می‌شود. سپس راههای قابل‌گزینش مورد تحلیل قرار می‌گیرد نتایج تحلیل به اطلاعات مفیدی برای تصمیم‌گیری تبدیل می‌شود. قسمتی از فرآیند تحلیل اطلاعات عبارت است از تشخیص، آزمایش، استفاده از چارچوبهای تحلیلی و یا مدلها، این مدلها ممکن است از نظر پیچیدگی بغرنجی از تعبیرهای ذهنی غیررسمی تا مدلهای شبیه‌سازی ریاضی که توسط کامپیوتر مورد تحلیل قرار می‌گیرد متفاوت باشد.

در فرآیند تصمیم‌گیری، آن قسمت از تصمیم‌گیری که در فعالیت متقابل تولید اطلاعات شرکت دارد بایستی به عنوان قسمتی از نظام اطلاعات در نظر گرفته شود جنبه‌هایی از تصمیم‌گیری که در خارج از سیستم اطلاعات قرار می‌گیرد شامل قواعد تصمیم‌گیری است که طرز انتخاب یکی از راههای قابل‌گزینش، اعمال نفوذ و قبول مسئولیت را شامل می‌شود، خارج از سیستم اطلاعات آماری قرار می‌گیرند و جزئی از نظام اجرایی و برنامه‌ریزی محسوب می‌شود.

ب - نظام اطلاعات آماری به عنوان یک سازمان

یک نظام می‌تواند یک فرآیند یا سازمان باشد بسیاری از سیستمها همانند سیستم اطلاعاتی بسته به اینکه چگونه و به چه منظوری بخواهیم به آن نگاه کنیم ممکن است هر دوی آنها باشد. در صورتیکه به عنوان یک سازمان به نظام اطلاعات نگاه کنیم دارای اجزای برنامه‌های آماری، برنامه تحلیلی، کارمندان، بودجه و خدمات پشتیبانی است.

برنامه آماری

یک برنامه آماری تحت عنوان ترکیبی از نمایندگیها، افراد، بودجه و خدمات پشتیبانی و برنامه فعالیتهای آماری با ارتباط نهادی داخلی و خارجی که وظیفه اولیه آن مشاهده و اندازه‌گیری سیستم اطلاعات می‌باشد قابل تعریف است. برنامه آماری الزاماً برابر با مشاهده و اندازه‌گیری نیست زیرا که عوامل دیگری مخصوصاً محققین، تحلیل‌گران و تصمیم‌گیران نیز حداقل به صورت غیررسمی، فعالیتهای جمع‌آوری داده‌ها و پردازش را انجام می‌دهند. گاهی اوقات برنامه تحلیلی می‌تواند با مطالعات و آمارگیریهای کوچک خاص مکمل فعالیتهای آماری رسمی برنامه‌های آماری باشد ولی بهتر آن دست که این قبیل فعالیتهای رسمی با برنامه‌های رسمی آماری هماهنگ شده باشند.

برنامه تحلیلی

عبارت است از ترکیبی از نمایندگیها و مؤسسات دولتی افراد، بودجه و خدمات پشتیبانی با روابط نهادی داخلی و خارجی که وظیفه اولیه آن تفسیر و تحلیل سیستم اطلاعات می‌باشد. ولی برنامه تحلیلی الزاماً برابر با فرآیند تفسیر و تحلیل نیست همانطور که اشاره شد برنامه تحلیلی هماهنگ با برنامه آماری در فرآیند مشاهده و اندازه‌گیری شرکت دارد، چه در اجرای تعدادی از فعالیتهای آماری رسمی و فعالیتهای غیررسمی جمع‌آوری و

گزیده مطالب آماری - ۵۶ _____ تحلیلی بر تعامل ...

داده سیستم | اطلاعات و آمار
تصویر ۳- نظام اطلاعات آماری در قلمرو مسکن و نظام اطلاعات وزارت مسکن به عنوان جزئی از
نظام آماری قلمرو مسکن. تصویر فوق جنبه تمثیلی داشته و ممکن است دقیقاً با واقعیت تطابق
نداشته باشد.

تحلیلی بر تعامل ... - گزیده مطالب آماری - ۵۶

صورتی ساده و ابتدایی به منظور جمع‌آوری اطلاعات در زمینه امور نظامی و مالیاتی مرسوم بوده است در زمان قاجاریه تلاش‌های پراکنده‌ای برای شمارش جمعیت انجام گرفت که این امر، اغلب به صورت موردی و موضعی به اجرا در آمد.

در سال ۱۲۹۷، به منظور ثبت وقایع چهارگانه، اداره ثبت احوال کشور تأسیس شد. با ثبت اطلاعات مربوط به تولد، فوت، ازدواج و طلاق توسط اداره مذکور، ضرورت اطلاع از جمعیت و تعیین سازمانی که موظف به جمع‌آوری این اطلاعات باشد مورد توجه قرار گرفت.

در سال ۱۳۰۳ شمسی با تصویب آیین‌نامه‌ای مسئولیت جمع‌آوری و مرکزیت بخشیدن به آمارهای موردنیاز، برعهده وزارت کشور گذاشته شد. آیین‌نامه مذکور با انجام تغییراتی در سال ۱۳۰۷ از تصویب مجلس شورای اسلامی وقت گذشت و جنبه قانونی یافت و از آن زمان نیز اداره ثبت احوال به اداره، کل آمار و ثبت احوال تغییر نام داد. در آیین‌نامه مذکور که در ۶ ماده تنظیم شده بود. مسئولیت مرکزیت بخشیدن به آمار و اطلاعات کشور به وزارت داخله واگذار شده و یک هیئت شور دائمی مرکب نمایندگان کلیه وزارتخانه برای هماهنگی فعالیتهای آماری کشور نیز پیش‌بینی شده بود و سایر وزارتخانه موظف بودند که موافق دستوری که وزارت کشور صادر می‌کند اطلاعات و آمار موردنیاز را مرتباً و کاملاً به وزارت کشور ارائه دارند. در پی تحولاتی که در نظام اداری کشور و به تبع آن در نظام تولید آمار پیش آمد نهایتاً منجر به تأسیس مرکز آمار ایران در سال ۱۳۴۴ شد. اگرچه در قانون مرکز آمار ایران بر نظارت این مرکز بر فعالیتهای آماری سایر سازمانها و ایجاد پایگاه اطلاعاتی کشور توجه شده بود لیکن نظام آماری کشور مانند ابتدا نظامی نیمه متمرکز به حساب می‌آمد بدین معنی که علاوه سازمان مرکزی آمار سایر دستگاهها نیز موظف به تولید آمار بودند بی‌آنکه تعریف مشخصی از وظایف هر یک از دستگاهها در تولید آمار به عمل آمده باشد، که این امر منجر به تولید آمار و اطلاع از یک زمینه موضوعی خاص در طول زمان در دستگاههای مختلف و یا بطور موازی در چند دستگاه گردیده بود. که نهایتاً منجر به ارائه آمارهای مختلف و متضاد از یک موضوع خاص می‌گردید که نظام برنامه‌ریزی را نیز با سردرگمی مواجه می‌ساخت، که جهت رفع این مشکل نظام آماری کشور تهیه و با تصویب آن در جلسه ۷۹/۱۲/۲۲ شورایعالی آمار باید در آینده شاهد تحولات سازنده‌ای در زمینه ایجاد هماهنگی در تولید آمار در کشور باشیم.

۸ - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در طول چهل سال گذشته، روشهای جمع‌آوری و پردازش و تحلیل و انتشار نتایج طرحهای آماری در کشور پیشرفت چشم‌گیری داشته است، بطوریکه در آستانه دهه ۱۳۸۰ نه‌تنها در دانشگاهها و دبیرستانها تدریس آمار رواج دارد، بلکه در بیش از ۲۱۴۰ مؤسسه تحقیق و بررسی آماری جریان دارد و آمار کاربردی به موازات آمار نظری و ریاضی به صورت ابزار لاینفک تحقیق و توسعه درآمده است.

نتایج آمارگیری از «امکانات آماری کشور ۱۳۶۶» نشان می‌دهد که در دوره مورد بررسی ۲۱۴۰ مؤسسه در کشور به فعالیتهای مختلف آماری مشغول بوده‌اند و در ۱۶۳۰ مؤسسه عملاً جمع‌آوری ارقام خام و تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام می‌پذیرفته است. حتی در مجموعه نمودار سازمانی ۸۳۲ مؤسسه از مؤسسات فوق یک «واحد آماری» پیش‌بینی شده است. زمینه فعالیتهای آماری ۱۶۳۰ مؤسسه یاد شد عمدتاً صنعت، جمعیت و نیروهای انسانی، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش، کشاورزی بازرگانی و امور پولی و مالی بوده است.

به هر صورت هر یک از ۲۱۴۰ سازمان مورد بررسی و در راس آنها مرکز آمار ایران اجزایی از نظام اطلاعات

گزیده مطالب آماری - ۵۶ _____ تحلیلی بر تعامل ...

آماري کشور را تشکیل می‌هند و می‌باید ضمن آنکه ارتباط مناسب بین اجرای نظام آماری برقرار باشد درون هر یک از اجزای نظام به عنوان اجزایی از نظام اطلاعات آماری ارتباط وابسته بین تصمیم‌گیران و تولید کنندگان آمار وجود داشته باشد.

مرکز آمار ایران در دو دهه اخیر با انجام آمارگیریها و سرشماریهای ملی دارای کارنامه درخشانی در زمینه تولید آمار است. لیکن خود نیز جزیی از نظام آماری کشور است و حجم عظیمی از اطلاعات در سایر مؤسسات تولید می‌شود که عمدتاً به صورت ثبتي جمع‌آوری می‌شوند، جز مرکز آمار ایران در تعداد دیگری از سازمانها نیز آمارگیریهای منظم انجام می‌پذیرد. بنابر آنچه که گفته شد حجم قابل توجهی از آمار و اطلاعات در حدود ۲۱۴۰ سازمان جز مرکز آمار ایران که هسته مرکزی تولید آمار در ایران است تولید می‌شود. به هر صورت کلیه سازمانهای فوق که به نحوی به تولید آمار و اطلاعات می‌پردازند و یا از عملکرد آنها آمار تولید می‌شود جزیی از نظام اطلاعات آماری ملی هستند و آمار در سطح ملی ارتقاء خواهد یافت مگر آنکه کلیه اجزاء نظام اطلاعات آماری کشور وظیفه خود را در قالب نظام آمار ملی به نحو احسن انجام دهند. که شرط اساسی آن تعامل اجزای برنامه‌ریزی و آماری در هر جزء از نظام آماری و ایجاد ارتباط ارگانیک میان اجزای نظام آماری با یکدیگر و بهره‌گیری فناوری پیشرفته اطلاعات و ارتباطات می‌باشد.